
PODOBNA MAJKA ILI KAKO ZADATI UDARAC DEMOKRATIJ I OSTATI NAPREDAN

ESTER A. TIMAR

S engleskog prevela Brana Miladinov

Krajem prošle godine na momenat se učinilo da je Mađarska prešla zmlje razvijenog Zapada, poput Nemačke, Švedske ili Sjedinjenih Država, po toleranciji u odnosu na seksualne manjine. Tokom oktobra 2001. Karolj Rac, *alias* Teri Blek, transvestit zaposlen kao zabavljač, izražavao/la je radost u mađarskim medijima zbog činjenice da mu/joj je odobreno usvojenje deteta. Naglašavala je koliko se ponosi time što je prvi transvestit u Evropi koji je stekao to pravo. Posebno je isticala da je usvojenje dečaka teklo bez remećenja zvanične procedure – takozvanog otvorenog usvajanja. Reč je, naime, o takvom tipu usvojenja u kojem biološki roditelj poznaje usvojitelja, pa tako potonji može da preuzme brigu o bebi odmah po rođenju. Sredstva informisanja su, očekivano, veliku pažnju posvetila ovoj uzbudljivoj i senzacionalnoj priči. Teri Blek je objašnjavala novinarima kako su se ona i majka deteta dogovorile o usvajanju, budući da je majka živele u siromaštvu, te da su bebine šanse za bolji život bile na strani usvojitelja. Po sklapanju sporazuma, Teri Blek prolazi kroz proceduru kojom stiče status adekvatnog usvojitelja. Ovom postupku se pristupa po zahtevu Suda staratelja, a sprovodi ga nadležna lokalna Stručna služba za zaštitu deteta (SSZD), čije odluke Sud staratelja poštuje. Služba utvrđuje da je Teri Blek, odnosno Karolj Rac, osoba podobna za podizanje deteta.

U ovoj tački razvoja događaja, 29. oktobra, tri nedelje pošto je novopečeni roditelj doneo kući bebu, medijskoj hajci pridružuje se i ministar za socijalna i porodična pitanja, smatrajući da je za Mađarsku nepojmljivo da transseksualac zakonito usvaja decu. Jasno je naznačio da će on, kao ministar, tražiti da se revidira čitav proces kojim se Teri

Blek omogućuje da postane roditelj, nagoveštavajući svoju nameru da tok procesa obrne, te bebu transvestitu oduzme. Iako Sud staratelja kao institucija pada pod jurisdikciju ministarstva, na odluke SSZD ministar ne može da stavi veto. Prvi čovek SSZD-a požurio je da objasni da jedino javni tužilac ima to ovlašćenje, ali samo u slučaju formalnih ogrešenja: ni on ne može da obori sadržaj i važenje presude. On je takođe podsetio javnost da je u Mađarskoj protivzakonito vršiti diskriminaciju među ljudima različitog političkog ili ideološkog opredeljenja, veroispovesti ili seksualnog identiteta. SSZD mora da postupa u skladu sa tim kada donosi odluke o usvajanju dece. Zato nije baš najbolje razumeo šta to ministar hoće da ispita u vezi sa slučajem: na kraju krajeva, slepi ljudi su i ranije mogli da usvoje dete, a sigurno se može naći nekoliko slučajeva da je prikrivenim homoseksualcima odobravano usvajanje. Istovremeno, jedan službenik Ministarstva za socijalna i porodična pitanja izjavljuje da dete mogu da usvoje samo oni koji su u stanju da obezbede detetu harmoničan mentalni razvoj, te tom prilikom dodaje: “Ni slepi ne dobijaju ni vozačku dozvolu.”

U međuvremenu, javnost upoznaje biološke roditelje, pre svega majku, koja nije ni blizu otelotvorenja stereotipa siromašne no dobre majke. Ispostavlja se, štaviše, da je reč o osobi problematičnog morala: dok se ministar priprema da ospori proceduru usvajanja, postaje sve očiglednije da je otvoreno usvajanje, isprva predstavljeno kao skladni dogovor dve filantropske strane, Teri Blek i majke ograničenih sredstava, u stvari poslovni aranžman, bar kada je majka u pitanju. Ona je, naime, za bebu tražila 3,7 miliona forinti od zabavljača. Ispravna građanka Teri Blek tajno je snimila taj razgovor u kojem ona i majka diskutuju o cifri. Ta videotraka ispunjava dvostruku svrhu: dokazuje, s jedne strane, da je majka bezdušni trgovac, a s druge strane da je usvojiteljka uzorni građanin, jer snimanjem inkriminisanog razgovora daje do znanja da ni u jednom trenutku nije imala nameru da učestvuje u nekakvoj nezakonitoj raboti. Sve je, naravno, izneto u javnost u pravi čas: baš kada ministar uspostavlja kontrast između perverzne zabavljačice (beskornog društvenog otpada) i nesrećne majke-sirotice, pozivajući nas da prvu prezremo a saosećamo s potonjom, Teri Blek videotrakom pokušava da izvrne ovu opoziciju predstavljajući sebe kao odgovornog i pouzdanog građanina, stavljajući drugu stranu u poziciju kriminalca.

Ispada tako da je majka odlučila da se deteta liši ne zato što brine za dete, već što brine o sebi (mogućnost da obe ove “brige” paralelno postoje nije uzimana u obzir – roditeljka se pojavljuje ili kao sirota majka ili kao okoreli kriminalac). Isplivava pride i da se ona u prošlosti izdržavala snimanjem porno filmova; štaviše, da je scenu u kojoj kopulira sa psom snimila u šestom mesecu trudnoće. Očividno

joj ne ostaje ništa više da izgubi od statusa podobne majke: problematičan moral još je i udružen sa aktivnostima što ugrožavaju nerođenu bebu koja po rođenju treba da bude prodana.

Zaustavimo se ovde na osobi koja prelazi put od pozicije majke do pozicije upravo suprotne majci: od osobe koja brine o detetu do osobe koja ugrožava dete. Zanimljivo je kako je obilje informacija o filmovima u kojima je biološka majka učestvovala preokrenulo javnost i promenila opšti stav o ženi. Bez obzira na to šta se doista dešavalo, trgovina decom je protivzakoniti čin. Snošaj sa životinjom pred kamerama može biti odvratan, ali nije nelegalan. Protivzakonita dela mogu i ne biti odbojna, štaviše, vrlo često su takva dela stavljena izvan zakona baš zato što u prvom trenutku ne deluju odbojno – čini se kao da postoji razlog koji ih opravdava. Stavljanje van zakona često obuhvata čitav niz mogućih ponašanja koja društvo pokušava zakonima da reguliše. Kada je u vestima objavljeno da je majka za bebu tražila novac javnost se razgnevila ali se nije suočila ni sa čim izvan sopstvene imaginacije: ostalo se u domenu pojmljivog.

125 S druge strane, gnusobe nije nužno stavljati van zakona da bi izazvale averziju. Ali, upravo stoga što odbojno operiše na proto-racionalnom nivou, nivou koji prethodi racionalnom promišljanju koje pruža zakon, nije uvek moguće objasniti zašto nam je nešto neprihvatljivo – znamo samo da je neprirodno. Ipak, i odbojnost je relativna: seks sa psom postaje izrazito odbojan kada je vezan za ženu u poziciji majke. Paradoksalno, materinstvo i seks se u našem poimanju uzajamno gotovo isključuju (da je reč o pojmovnoj opoziciji vidi se iz činjenice da ovi pojmovi jedan drugog narušavaju kada se među njima uspostavi hronološki logičan, “prirodni” poredak: prvo seks, onda majčinstvo). Polni odnos sa životinjom, pak, spada u oblast nepojmljivog. Zanimljivo je da nam se u današnje vreme čini nekako smešnim i neosnovanim doista se gneviti zbog nečije želje da kopulira sa životinjom. Mi nekako znamo da to nije dovoljno da bi se zahtevalo da ulogu majke preuzme neko drugi – zato što svi mi verujemo u svetost individue i njenog izbora da čini sve što nije protivno zakonu. Reklo bi se da smo, dokle god ozbiljno držimo do ovog prava, izvan puritanizma koji je duboko mizogin (jer ženi ne daje status individue). Ipak, kada je žena trudna, sve se menja. Slobodan izbor žene da bude snimljena na filmu u snošaju sa psom zanemaruje interes njenog nerođenog deteta ugrožavajući njegov zdrav razvoj. Ovde je moralna odbojnost ozakonjena neakvim kvazimedievim, kvaziracionalnim argumentom. A nama je milo, jer nismo ispali ženomrsci poput kakvih zaostataka viktorijanske ere – mi smo moderan, civilizovan svet čija je racionalna odluka rukovođena detetovom dobrobiti. A može nam se desiti, kao što mi pokazuje razgovor s izvesnim brojem ljudi, da nas više lju-

ti zbitije sa psom od namere da se dete proda. Pitanje je da li doista imamo u vidu opasnost po dete. Ako navodna filmska scena svedoči o ugrožavanju deteta dovoljno ozbiljnom da se ženi oduzme pravo na staranje, zašto onda ne proglasimo sve žene u trudnoći koje upražnjavaju aktivnosti opasne po plod – nepodesnim za majke. Primer bi mogle biti žene koje puše ili se okružuju pušačima (kažu da je sekundarno pušenje još opasnije od direktnog). Ideja zvuči apsurdno, i to ne zato što je opasnost manja već zato što je pušenje daleko prihvatljivije. Pravi apsurd leži u tvrdnji da je seks u trudnoći opasan jer silina koitusa može oštetiti embrion. Iako odbojan, snošaj sa psom onda logički predstavlja manju opasnost od snošaja s muškarcem, jer je silovitost manja. Ipak, ne razmatramo mogućnost oduzimanja dece majkama koje polno opšte s muškarcima tokom trudnoće. Naša će odbojnost verovatno biti manja ako se ženi pripisuje seks sa muškarcem umesto sa psom. Kada se uzmu u obzir svi gnusni detalji, izgleda da se naši moralni obziri i strahovi vrlo delotvorno prerusavaju u racionalnu zabrinutost za dobrobit nerođenog deteta. S obzirom na to da moral ima snažan upliv u naše reagovanje, iznenađuje odsustvo zanimanja za razloge koji ženu u šestom mesecu trudnoće dovode do seksualnog čina sa životinjom: kakve su joj još bile mogućnosti, koliko joj je to novca donelo, a koliko je mogla zaraditi na druge načine?

Tako se uskoro ispostavlja da nema adekvatne osobe da zauzme poziciju biološke majke. To je, ujedno, i cilj kome, svesno ili ne, Teri Blek teži. Čini se da šanse da zadrži dete počivaju na njenoj sposobnosti da se predstavi kao pouzdani građanin. Ako je tako, ona raspolaže sledećim adutima: izgleda pristojno i ne oduvara od proseka. Ovim hoću da kažem da će ona delovati kao pristojna osoba – prosečna građanka s razumljivim aspiracijama (da odgaja decu) i kao osoba dolična ponašanja (poštovalac zakona). Ovi bi kvaliteti sugerisali svim učesnicima u raspravi, u koju je sada, posredstvom medija, uključena i šira javnost, da je prvobitna presuda bila ispravna: Teri Blek je podoban roditelj. Istovremeno, uspostavljaajući sebe kao idealnog građanina, što je po definiciji suprotnost autsajderu, ona olakšava javnosti da saoseća sa njenom željom da ima dete. U idealnom slučaju, njena priča se iz pripovesti o nakazi koju pokreće želja da se dočepa nevinog deteta (scenario tipa Drakule) preobražava u povest o univerzalnoj potrazi ljudskog bića za životnim ispunjenjem.

Teri Blek mora mnogo toga da nadoknadi. Ona ne samo da je transseksualni transvestit, što za mađarske uši zvuči kao pleonazam – besramna seksualna nakaza koja još i javno maše svojom aberacijom – već je i zabavljač, pride vrlo otvoren za debatu o svom romskom poreklu. Kako primećuje MC u jednoj *gay* radio emisiji, nije baš jasno da li skandal izaziva homoseksualac koji hoće da usvoji dete, transve-

stit-usvojitelj, Ciganin koji bi da usvoji dete, ili sve to zajedno. U bilo kojem od slučajeva, svaki od aspekata ličnosti Teri Blek čini da ona bude viđena kao marginalac sa posebnim interesima i prohtevima, osoba sa kojom možda ne želimo da se identifikujemo, ali nas možda nešto vuče da je sažaljevamo. Jasno, profesija zabavljač nije najgora od nabrojanih “karakteristika”, ali čak i ona baca mutnu senku na osobu: zabavljač je viđen ponajpre kao boem, osoba koja ne želi da se prilagodi, egzibicionista – sve osim pouzdanog, dosadnog prosečnog građanina. To što je neko Rom znači da ta osoba nije posebno značajna, bez obzira da li imamo posla sa građaninom od poverenja ili ne (najčešće tako ne mislimo jer su Cigani viđeni kao nestalni i “neprosecni”, ali na drugačiji način u odnosu na zabavljače). Ipak, ove nezadovoljavajuće pozicije nisu posebno vezane za odgajanje dece. Zabavljači i etničke manjine dobrodošli su u kategoriju roditelja. Za razliku od njih, seksualno nastrani ne uklapaju se tek tako u roditeljstvo. Nije nužno biti učen pa prepoznati homofobiju kao prelomnu tačku ovog problema (ili neki politički program koji kao sredstvo koristi, između ostalog, i homofobiju). Čitav ovaj slučaj izrasta u skandal jer se debata vodi oko pitanja može li homoseksualac odgajati dete a da ga nužno ne ugrožava.

127 Najjednostavnije se u ovom skandalu zapaža opsesija heteroseksista idejom da homoseksualni roditelji, po svoj prilici, “proizvode” decu koja izrastaju u homoseksualce. Ispod ove neosnovane fiks-ideje kriju se dve pretpostavke. Prva je, naravno, da je loše i nepoželjno biti homoseksualan, te da to, kad god je moguće, treba sprečiti. Ispod druge pretpostavke – da su deca na neki način osetljivija i podložnija uticaju od odraslih (što je puko ideološko prerusavanje priznanja da odrasle ne treba dirati) – provlači se heteroseksistički strah da seksualnost, uključujući i heteroseksualnost, nije nužno i očevitno prirodna. Da nema ove panike, saslušali bismo statistiku koja veli da nema razlike u seksualnoj orijentaciji između dece koju su podizali *straight* i one koju su odgajali *gay* roditelji.

Ako je, dakle, tako jasno da je seksualna iščašenost ta koja prouzrokuje problem (baš kao i ponos na dozvolu za usvojenje), odakle nelagoda kod voditelja pomenute *gay* radio emisije prilikom izveštaja o skandalu? Zašto naglašava neodlučnost oko toga šta ovaj skandal čini skandalom? Postavljajući ovo pitanje ne pokušavam da poreknem složenost višestruke pozicije koju u priči zauzima Teri Blek. Štaviše, jasno je da višestruka pozicija podrazumeva i pripadnost Teri Blek romskoj manjini, a ni jedna organizacija koja se bavi pravima Roma nije digla glas protiv diskriminacije. Bilo da je to zato što niko ne zapaža element rasizma unutar skandala ili zato što aktivisti koji brane prava Roma ne žele da budu povezani sa seksualno nastranima, čime bi samo dodali novi žig srama na onaj koji se trude da odbace, suština je tome da seksualnost najviše doprinosi silini skandala. Postavlja se pitanje

šta nam ova priča o seksualnosti kazuje u svoj toj obeshrabrujućoj složenosti prepletenih problema.

Voditelj pomenute radio emisije smatra da ima nečeg sumnjivog u toj komplikovanosti. Istina, nije baš najjasnije šta bi imalo tačno značiti "sumnjivo", no njegova intonacija ukazuje više na frustraciju nego na kritičku opservaciju. Čitava stvar je zamućena, granice su nedovoljno jasne: kako se može znati da li je iko tu ugrožen? Ako je ovo problem homoseksualizma (a svi znamo koliko je tema homoseksualca-usvojitelja vruća na Zapadu), onda je jasno da smo i mi tu uključeni. Ali, da li je naša uključenost u problem ista i u slučaju da otpor izaziva ili komplikuje transseksualnost ili transvestija, ili pak pripadnost romskoj manjini. U današnjoj Mađarskoj reč *gay* potpuno je jednoznačna za pripadnike takve zajednice: ona označava ljude koje privlače osobe istog pola. Ova definicija ne pretresa kategorije roda i pola: postoji konsenzus oko značenja ovih pojmova. Transseksualnost i transvestija, pak, zamagljuje značenje ovih kategorija, čineći definiciju pojma *gay* (a zajedno s tim i pojma *straight*) nestabilnom i kontingentnom. To ne znači da transseksualci vrše namernu subverziju inače nespornih pojmova vezanih za seksualnu orijentaciju. Naprotiv, većina ih se trudi da se uklopi u neku od navedenih kategorija, tvrdeći vrlo često da su oni u stvari *straight* – kada ih ubrajaju u *gay* osobe zbog nerazumevanja heteroseksualaca koji su prosto imali sreće da im tela odražavaju seksualni identitet. Pitanje je da li bi bilo skandala da je konvencionalni *gay* pokušao/la da usvoji dete.

128

Mnogo bi bilo bolje i lakše da je glavni lik ove priče običan pristojan peder, odnosno osoba koja zauzima marginalnu poziciju samo u pogledu jedne stvari, dok je u svim ostalim savršen kandidat za univerzalno ljudsko biće. Tada bi ovaj slučaj bio borba za *gay* stvar. Ne samo da bi bilo začuđujuće jednostavno pokazati da je vlada homofobična nego bi se lako dokazalo i da za to nema razloga jer su homoseksualci dobri građani i pristojan svet sa moralom ukorenjenim u vrednosti moderne demokratije. To bi pokazalo da je mađarska *gay* populacija progresivna, rame uz rame sa Zapadom, spremna da umaršira u Evropsku zajednicu. Bio bi to plemenit okršaj pod zastavom duginih boja, revolucionarna bitka za ljudska prava. Prevažodno bi to bila čista borba za pribavljanje povlastica koje većina ima, bez potrebe da se mnogo razmišlja o tome šta znači univerzalno ljudsko biće, šta znači biti povlašćen i kakav je ulog potreban u želji da se povlastice steknu.

U odsustvu pedera iz srednjeg staleža, sa poslom u pristojnoj službi, koji se bori za stvar, moramo, dakle, na putu vlastitog spasenja prigrliti Teri Blek kao svog junaka. Uprkos činjenici da nas hendikepira odsustvo oštih razgraničenja, znamo da su za širu javnost transseksualac i homoseksualac manje-više isto, da

je praktično nakaza svako čiji seksualni identitet nije hetero (odnosno, u slučaju žene, primarno hetero). Pretpostavljamo da bi reakcija ministra za socijalna i porodična pitanja bila sasvim slična i u slučaju *gay* osobe (zbog čega je mnogima od nas žao što nije reč o manje problematičnoj *gay* osobi), tako da bi Teri Blek bila borac za stvar homoseksualaca. Ne treba smetnuti s uma činjenicu da je, u trenutku kada je presuda Suda staratelja dovedena u pitanje i poništena, seksualni identitet naše junakinje zasenio njene lične kvalitete. Takođe, kao junaka *gay* pokreta njega vrednuju, ili barem brane, na osnovu seksualne orijentacije a ne na osnovu ličnih kvaliteta.

129 Teri Blek nije popularna u krugovima koji se aktivno bore za prava homoseksualaca, za šta je moguće navesti nekoliko razloga. Neki je transseksualci, na primer, ne vole ili je ne smatraju autentičnim transseksualcem, jer se ona ne identifikuje uvek kao žena. Kada se pojavljuje u medijima, ne nastoji uvek da izgleda feminizirano, a povremeno se nejasno izjašnjava o vlastitom identitetu, umesto da se jasno predstavlja kao žena. Zagovaranje prava homoseksualaca nužno počiva na bezuslovnom priznavanju ljudskih prava. Teri Blek nije popularna jer njeno ponašanje, bar prema nekim govorkanjima, nije u skladu s pravima čoveka. Ovu verziju, naravno, iznose aktivisti i ona se svodi na priču o trgovini decom zarad prostitucije. Bilo to tačno ili ne, ljudi koji šire ove glasine uvereni su da su istinite. Kada iznosim ove priče, nemam nameru da se uplićem u pitanje njihove istinosne vrednosti. Teri Blek može ili ne mora biti umešana u trgovinu decom, ali je činjenica da nisam bila u prilici da pročitam ili čujem niti jedan pro-*gay* glas u prilog Teri Blek kao osobe (pri čemu, priznajem, moji izvori svedeni su na izvestan broj internet foruma, poput www.pride.hu u kojima učestvuje *gay* publika, neke radio emisije, te na privatne razgovore sa *gay* ili *gay-friendly* poznanicima). Zanimljivo je, ipak, da tokom čitavog slučaja, a to je sada već nekoliko meseci, ove optužbe ni jednom nisu glasno izgovorene u medijima koji su vrlo često pozivali i prozivali *gay* aktiviste.

Konačno, uverenje da je neko učestvovao u trgovini decom (što u principu uvek obuhvata i prostituciju) moralo bi na nekom nivou biti povezano sa podobnošću te osobe za ulogu roditelja. Svako ko priznaje osnovna prava dece makar će se zapitati, ako već ne podrazumeva negativan odgovor, da li će onaj ko ta prava inače gazi poštovati prava svog deteta. Ovo se, naravno, i te kako tiče naše debate o tome da li je Teri Blek podobna za roditelja ili ne.

Nekoliko je razloga koji ljude navode da ćute na ovu temu. Prvi je, svakako, verovanje da je nemoguće dokazati ove optužbe. Takođe, a u vezi s prethodnim razlogom, mi prosto nismo skloni verovanju da staza zakona dovodi do rezultata. Prevladava mišljenje da se nešto ne može dokazati jer nam se prosto čini da bi to bi-

lo nepojamno teško, a pri tom smo generalno zastrašeni bilo čime vezanim za pravnu tematiku ili za pojavljivanje u sudu. Shvatili smo važnost zagovaranja prava (govor o ljudskim pravima predstavlja nas kao progresivne), ali se još nismo naučili da ista ta prava zahtevamo legalnim putem. O sudu razmišljamo samo kao o mestu na koje odlazimo kad nas pozovu. Ovo je tipično istočnoevropsko nasleđe i upravo se na nje ga oslanja Teri Blek predstavljajući se kao junak borbe za napredna prava seksualnih manjina: ona insistira na zastupanju svojih zahteva kroz legalne kanale, i postaje tako jedan od junaka pokreta za dostojanstvo homoseksualaca od Stounvola naovamo, ostavljajući za sobom provincijalizam i autokratiju Istočne Evrope. Naročitu privlačnost ovoj priči daje i činjenica da pozicija odgovornog, pouzdanog građanina koincidira sa pozicijom naprednog borca za prava seksualnih manjina. Istom strategijom zadovoljene su dve ciljne grupe: na širu javnost (za koju se podrazumeva da je *straight*) apeluje se da Teri Blek prihvati kao prosečnog, pristojnog građanina, dočim *gay* i pro-*gay* javnost može da je slavi kao neobičnog junaka oslobođenja homoseksualaca. Ovim je naznačena kontradikcija inherentna bar jednoj grani samog diskursa *gay* osloboditelja: biti junak, biti izvan običnog (i hrabar) znači biti koliko je god moguće prosečniji i u skladu s građanskom trajektorijom.

Upravo je to, čini mi se, konačni razlog s kojega niko ne razglašava tračeve o Teri Blek, niti se ijedan *gay* aktivista javno, posredstvom medija, ograđuje od Teri Blek. Svima je jasno da se napadi na nju ne odvijaju na terenu ličnog. Svako računa s tim da bi ona svakako bila napadnuta (jer i napadi u kojima je najviše mržnje ostaju na tome da ukažu na činjenicu da je reč o seksualnoj nakazi – što važi kao “istinito” za čitav krug *gay* organizacija). Ako se složimo da postoje dva nivoa na osnovu kojih prosuđujemo Teri Blek, nivo seksualnog identiteta i nivo ličnosti, jasno je da *gay* aktivisti neće na napad na prvi nivo uzvraćati napadom na potonji. Poruka bi bila suviše komplikovana: da, njoj ne treba dozvoliti da usvoji dete, ali ne zato što je seksualno nastrana. Štaviše, problem ove poruke ne iscrpljuje se samo u njenoj složenosti. Ona bi bila idealna za homofobičnu jukstapoziciju sugestije da opšti nivo utiče na personalni (bar kad je reč o nastranima), što bi se onda moglo izraziti na sledeći način: ako si transvestit, onda si svakako moralno nepodoban. Pošto je cilj svih zagovornika prava homoseksualaca da ovu jukstapoziciju proglase neprihvatljivom, niko neće “pomoći” homofobu da je ponovo iskoristi. Ljudi, onda, mrmljaju sebi u bradu ili u polu-javnom okruženju, poput internet foruma, da Teri nije u redu, ali niko eksplicitno ne veli šta ne valja; u drugačijem okruženju se o tome, prosto, čuti.

Ima neke ironije u tome da bi Teri Blek, da je čitala o činjenici da je proglašena adekvatnim roditeljem, te produžila postupak usvajanja deteta koji u ovoj fazi podrazumeva staranje o detetu mesec dana pod supervizijom, mogla u pot-

punosti proći bez dizanja prašine. Uostalom, ministar se o ovoj “anomaliji” obavestio tek iz novina. Odluka Teri Blek da informiše medije nam se možda neće učiniti kao nepromišljena hitnja entuzijastičnog i ponosnog seksualno nastranog roditelja ako imamo u vidu činjenicu da je ona osnovala političku partiju bezmalo dva meseca pre no što je donela kući svog sina. Moguće je da je imala nameru da poveća vlastitu prisutnost u medijima pre početka kampanje za naredne, aprilske izbore, a koja će onda zahvatiti čitav politički spektar. Zar ima bolje besplatne reklame za Slobodnu partiju slobode od te da je njen osnivač prvi seksualno nastrani usvojitelj u zemlji? Kako svedoče neka istraživanja javnog mnjenja, Teri Blek uspeva da osvoji simpatije ljudi; možda je baš činjenica da su konzervativne snage na vlasti pohitala da reaguju unekoliko uvećala njen politički kapital (dokle je čak i ta uvećana popularnost može dovesti, u političkoj klimi koja teži da iz višepartizma sklizne u dvopartijski sistem, sasvim je drugo pitanje).

131 U svakom slučaju, odsek javnog tužilaštva u Budimpešti obustavlja proceduru početkom novembra, posle inicijalne pritužbe lokalnog Suda staratelja, te njihovu odluku poništava, a postupak suspenduje. U međuvremenu se i biološka majka “predomislila” i poželela da joj se dete vrati. Štaviše, nedugo posle suspenzije procesa usvojenja, 20. novembra, biološki otac deteta priznao je očinstvo. U odsustvu ovog priznanja (budući da on i majka nisu u braku), procedura je zahtevala samo majčinu saglasnost. Sada je i očev pristanak postao neizostavan. Potom dolazi odluka lokalnog Suda staratelja da ne dopusti usvojenje. Legalno, ovo je moglo da proistekne iz priznanja očinstva. Ali, posle zaprećene policijske istrage povodom optužbi za trgovinu decom, činilo se da nijedna od strana ne bi mogla da se smatra adekvatnim roditeljem: dete je trebalo poslati usvojiteljskoj mreži pri mađarsko-malteškoj dobrotornoj službi. Karolj Rac nije obavešten o ovakvoj odluci. Lokalni beležnik se 17. decembra jednostavno pojavio u njegovoj kući s naredbom Suda staratelja da oduzme dete osobi koja se do tog trenutka već dva meseca brinula o bebi. Po rečima advokata Teri Blek, ove su odluke veoma diskutabilne. Ukoliko policija podigne optužnicu za trgovinu decom protiv prirodnih roditelja, onda priznanje očinstva gubi svoj legalno obavezujući značaj. On takođe dodaje da njegov klijent, za razliku od bioloških roditelja, ni u jednom trenutku nije zvanično proglašen nepodobnim za roditelja. Uz sve to, postoji i nalaz da okruženje bioloških roditelja ne ugrožava razvoj deteta. Advokat još ističe da je sasvim neprihvatljivo to što njegov klijent nije pismeno obavešten o odluci Suda staratelja zato što nije smatran “stranom” u sporu, iako, po zakonu, “stranom” ima biti smatran svako na čija prava ili interese utiče bilo koja odluka suda. Slučaj je prepun protivrečnosti koje advokat i njegov klijent nameravaju da napadnu na sudu, bilo obraćajući se ombudsmanu ili,

ako bude nužno, Evropskom sudu za ljudska prava. Prva dva koraka u tom pravcu oni preduzimaju u januaru ove godine. U međuvremenu, Teri Blek odbija da preda bebu bilo kome sve dok na snagu ne stupi neka pravosnažna presuda.

Advokat je u pravu: priča je prepuna nedoslednosti. Ako prirodni roditelji nisu opasni po dete (čak i ako nisu dovoljno dobri), zašto je onda dosuđeno da se beba preda hraniteljskoj porodici pošto se oduzme od Teri Blek? Ako se možemo pouzdati u advokatovu procenu stanja stvari, onda se čini da je jedini razlog zbog kojeg se dete ne ostavlja ni biološkim roditeljima ni usvojitelju taj da ni jedna od "sukobljenih" strana ne bi posedovala dete dok je slučaj otvoren. Ako je tako, postavlja se pitanje gde su tu prava deteta? Dečja prava predstavljaju vrlo važan činilac čitave debate. U jednom trenutku je i ministar, u stvari, govorio o nužnosti da se zakon promeni u smislu davanja većeg značaja pravima deteta. Sasvim je legitimno da o tome govori ministar nadležan za decu ove zemlje, pod uslovom da se ispod te izjave opet ne krije prosuđivanje alternativne seksualnosti.

Deca imaju ustavno pravo na adekvatan fizički, mentalni i moralni razvoj koje im garantuje država, a to pravo ima apsolutni primat u slučajevima usvajanja dece. Svakome je jasno da je formulacija ovog prava prilično labava: nije sasvim jasno šta tačno čini adekvatan razvoj, pa je onda taj pojam otvoren za raznovrsna tumačenja (na primer, pitanje je da li je u našem slučaju ugrožen moralni ili mentalni razvoj). Postoji zabrinutost, kao što sam već pominjala, da bi moglo biti verovatnije da dete ne izraste u heteroseksualca. Ipak, ovakav stav postaje sve manje održiv u demokratskom okruženju koje teži da stavi van zakona svaku neosnovanu diskriminaciju, a u ovom slučaju bilo bi nužno objasniti zašto je loše ne biti heteroseksualac. Druga i verovatno zanimljivija tvrdnja odnosila bi se na zabrinutost da bi samo dete moglo biti izloženo diskriminaciji. Čak i ako je detetov "seksualno različit" (termin iz mađarskog internet slenga) roditelj viđen kao savršeno podoban za roditelja, pa i ako roditeljska homoseksualnost neće nužno odrediti razvoj deteta u *ne-straight* pravcu, čak i ako nas ne iritira mogućnost da možda nismo učinili apsolutno sve da sprečimo odrastanje deteta u "seksualno izvitoperenu" osobu, i dalje možemo biti zabrinuti za detetovu dobrobit u okruženju koje, na žalost, nije napredno poput nas. Suočimo se sa činjenicom da je svet oko nas surov, da je sve što je "drugačije" prezreno, uključujući i decu homoseksualnih roditelja. Kako će se dete suočiti s činjenicom da je njegov otac predmet podsmeha heteroseksističkog i često homofobičnog spoljašnjeg sveta? Svakako je odrastanje u neprijateljskom okruženju ovog tipa negativan aspekt takvog detinjstva. Zato je pravo deteta na odgovarajući razvoj koji garantuje ustav narušeno ako ne nastojimo da uklonimo sve moguće i verovatne negativne činioce. Po toj logici, mi smo protiv ovog usvojenja ne zato što verujemo da su "nastra-

ni” loši ili manje podobni, ili na bilo koji drugi način inferiorni u odnosu na *straight* populaciju; naprotiv, mi verujemo da je *straight* populacija toliko nazadna da ne možemo svojom voljom dopustiti da deca pretrpe posledice tog nazadnjaštva.

Ovaj poslednji argument sve je češći u današnjoj Mađarskoj, bar kad je u pitanju diskurs koji se tiče seksualnog identiteta. Zato je Ustavni sud odredio da jedna od prvih *gay* organizacija u Mađarskoj Sivarvanj ne može biti zvanično priznata sve dok se ne unese odredba o minimalnoj starosnoj granici članstva od 18 godina. Ne možemo dopustiti našoj ranjivoj deci da na sebe uzmu teško breme *gay* identiteta, breme za koje su ona još nejakaa, a koje neće moći docnije da zbače u slučaju da se odreknu svoje *ne-straight* orijentacije. Sličan se skandal desio prošlog leta, uoči ozloglašenog Ostrvskog Pepsi festivala, kada je lokalni gradonačelnik poželeo da zabrani sve događaje i programe festivala vezane za homoseksualnost i taj akt diskriminacije pravdao željom da zaštiti ne samo decu već i homoseksualce koji bi mogli biti u opasnosti s obzirom na povećanu vidljivost festivalskih događanja i programa. S obzirom da je reč o skupu iz oblasti kulture, dalje je razmatrao gradonačelnik, policija nije mogla ponuditi dovoljan broj policajaca koji bi garantovao da neće doći do obračuna raznih grupa sa homoseksualcima. Zato festival nije trebalo ni da se održi. Niko izgleda ne postavlja pitanje koje ova rasprava nameće: name, ako je diskriminacija nešto loše, a obračuni s homoseksualcima znak nazadne, homofobične kulture, zašto se onda iskaljivati na *gay* populaciji? Zašto zabranjivati njihove aktivnosti i suzbijati njihovu vidljivost, a ne ostvarivati protivtežu predrasudama uz pomoć sile vlasti? Zašto i to nije dužnost države, zajedno s ostalim dužnostima koje se tiču predupređivanja i kažnjavanja drugih tipova diskriminacije – rasne i etničke, diskriminacije žena, religioznih grupa ili hendikepiranih? Svaka takva rasprava, ispostavlja se, u saglasju je s diskriminacijom koju nastoji da potre. Potpuna hipokrizija otkriva se kada se upitamo da li može biti legitimno reći da hendikepiranima, Jevrejima, Romima ili nekim drugim “manjinskim” osobama ne treba dopustiti da usvajaju decu zbog moguće (i u različitom stepenu sasvim verovatne) diskriminacije koju bi ta deca imala da istrpe.¹ Ipak, ovaj tip razmišljenja

133

¹ Moguće je očitio odgovoriti da bi u ovakvom slučaju usvajanje bilo opravdano za decu koja već “imaju” identitet obezvređen kao i usvojitelji. Ovim bi se rešio problem Roma usvojitelja (mada se onda, po istom principu, otvara problem *ne-Roma* koji usvajaju romsku decu; sledeći ovu logiku, za dete je ovo nesumnjivo traumatična situacija), ali ne i roditelja koji pripadaju religioznim manjinama (zašto odgajati dete kao Jevrejče ako je moguće usvojenje od strane roditelja katolika?) ili hendikepiranih (čija deca, kao i u slučaju *gay* roditelja, ne moraju nužno imati zajedničko “obeležje” manjinskog identiteta).

verovatno deluje neoborivo legitiman, jer se njime ne dolazi do eksplicitnog suočavanja sa pogrđnom oznakom ili se to dešava samo u pozitivnom smislu. Otuda svaka optužba za negativnu predrasudu zvuči neutemeljeno. Takođe, legitimitet ove logike uvećan je samom činjenicom da njoj stigmatizacija ne smeta. Baš zato što ne nagoveštava da bi bilo koji društveni činilac trebalo da promeni svoj nastup svakome je vrlo zgodno da ovakav argument usvoji. Prihvatio ga je čak i Evropski sud za ljudska prava kada je u maju 2000. potvrdio presudu mađarskog Ustavnog suda u slučaju Sivarvanj.

Sve dok ministar upotrebljava ovaj tip retorike, napadi na Teri Blek kao usvojitelja mogu biti uspešni. Pa ipak, ispostavlja se da stvari u ovoj fazi mogu biti neprozirne. U stvari, 3. februara ove godine SSZD presuđuje da je, u skladu s prethodnim istražnim postupkom, Karolj Rac doista podoban za podizanje dece, ali da su biološki roditelji – pošto majka ne želi da nastavi sa usvajanjem, a otac je priznao očinstvo – zakoniti staratelji deteta. Uostalom, nije samo zbog složenosti slučaja pitanje da li će Teri Blek postati prvi mađarski *gay* heroj. Problem su nedoslednosti i neodređenosti u priči. Činjenica da nije sve učinjeno javnim i prozirnim omogućuje retroaktivnu izmenu događaja. Na primer, to što ni jedan od prirodnih roditelja nije proglašen opasnim po dete (što ne mora značiti da su u stanju da mu obezbede bezbedno okruženje) ili nepodobnim za roditelja otvara raspravu o svakom mogućem ishodu.

134

Sve te neodređenosti, zamagljeni detalji, kao i neodgovorne izjave u velikoj su meri deo trenutne političke atmosfere. Primer je opet izjava ministra (koji sam, kao ni bilo koja druga institucija, nema načina da obori presudu SSZD-a), da je zgranut ovom odlukom, te najavljuje da će je dalje ispitati. Ubrzo potom javni tužilac stavlja veto na ovu presudu, nalazeći u postupku nesumnjive formalne nepravilnosti. Premda nije protivzakonito da ministar ima mišljenje o nekoj presudi (štaviše, time se upravo poštuje mađarski ustav), kao što javni tužilac ima pravo da stopira zvaničnu presudu ukoliko postoji opasnost da se desilo nešto nezakonito (samo što se ova odluka ne temelji na formalnim nepravilnostima već na pretpostavci da presuda nije bila valjana), ipak se sve to odvija u vrlo osetljivoj zoni, bar kada je u pitanju zakonitost čitavog zbivanja.

Nije neophodno da političar ili zvaničnik prekrši slovo zakona da bi legitimitet demokratije bio narušen. Sasvim je dovoljno da ne budu pozvani na odgovornost. Manjak odgovornosti (ili bi možda bolje bilo reći samoregulacije) omogućava harizmatском sistemu da naseljava birokratske ustanove. Drugim rečima, u sistemu koji je izgrađen na položajima predviđenim za sposobne službenike (koji moraju biti stručni u svojoj oblasti ili makar dovoljno kompetentni da

mogu da upravljaju stručnjacima), te položaje preuzimaju ljudi čiji rad određuju subjektivni stavovi, politička pripadnost i slično. U našem slučaju usvajanja ministar očito misli da je van diskusije činjenica da su transvestiti isključeni iz skupa adekvatnih roditelja. Pretpostavljam da je to tako zato što je on heteroseksist i homofob. No, problem nije u njegovim predrasudama već u uverenju da njegovo mišljenje stoji iznad stava ustanove čija bi ekspertiza trebalo da ima vodeću reč u ovakvim stvarima. Drugi vrlo ozbiljan problem (na kojem se upravo dokazuje da je odsustvo odgovornosti od ključnog značaja) jeste to što je ministar u pravu – jer ništa ne sugerise suprotno. Prvi čovek SSZD-a može u javnosti sarkastično mediritirati na temu ministarove motivacije, ali niko od ministra ili službenika njegovog ministarstva ne traži da argumentuju svoj stav. Odsustvo odgovornosti stvara atmosferu u kojoj zvaničnici mogu izjavljivati ono što im je na umu, bez ikakvih ograničenja, jer ne postoje reperkusije. Tako *doxa* caruje ukoliko služi političkim interesima (a *doxa* upravo tome teži). Ministar za socijalna i porodična pitanja nije usamljen slučaj harizmatičnog službenika na birokratskom položaju. Izražavanje svog stava, takođe, nije najozbiljniji aspekt ovog problema; naprotiv, on makar omogućuje zabavu. Nedavno se ime i zvanje načelnice jednog okruga u Budimpešti pojavilo na spisku sponzora na poledini CD-a koji sadrži izrazito nacionalističke, brutalno ksenofobne anti-trianonske pesme. Sasvim je neverovatno da jedan političar može ne samo da sponzoriše takvu stvar već i da dopusti da mu se ime pojavi na CD-u (što upućuje na činjenicu da nema osećaj za *faux-pas*). I što je još gore, kada ju je jedan novinar upitao da li je pomislila da je dozvolom da se njeno zvanje nađe na spisku ona, zapravo, dala legitimitet porukama koje te pesme upućuju, dotična je našla za shodno da odgovori: “Zaista? Nije mi to palo na pamet.” Uopšte nije bitno da li je njen odgovor ozbiljan ili sarkastičan: ona ili ne vidi problem u tome što pokazuje da je maksimalno neprofesionalna, ili joj nije problem da izjavi da je baš briga na koji način zloupotrebljava svoju funkciju, ili je, pak, ne zabrinjava što bi drugi ljudi mogli pomisliti da ona to čini. Na sličan način, baš u vreme Ostrvskog Pepsi festivala, ništa nije nagnalo ministra pravde da dvaput razmisli pre no što proglasi hrišćanstvo okvirom unutar čije etike je jedino moguće voditi dijalog između *gay* grupa i čitavog društva. Kada su je upitali zašto ne bi radije koristila okvir demokratskih prava (kome ona duguje svoj položaj ministra pravde), njen je odgovor glasio da je ona hrišćanka. Ova mešavina harizme i birokratije nije opasna samo zato što prva osvaja potonju. Harizmatički sistemi su takođe regulisani – snagom legitimiteta koju je sposoban da ispolji harizmatični lider. Ako se ispostavi da vođa više nije legitiman, postoje načini da se on ukloni, a njegova harizma da se stalno stavlja na probu (možemo imati u vidu duhovne vo-

de). No, u našem slučaju, regulacija harizme je van opticaja (ne možemo prosto reći da više ne želimo tog ministra) jer ovakvi lideri uživaju zaštitu birokratskog položaja koji zauzimaju.

Mislim ipak da se mi Mađari možemo spremati za veselje: prilične su nam šanse da uđemo u istoriju građanskog društva. Moguće je da stvorimo novog heroja javnosti – prvog zakonitog *gay* usvojitelja. To bi bio scenario u kojem je biološka majka sve osim onoga što smatramo majkom, *gay* junak je sve osim onoga što podrazumevamo pod klasičnim *gay* građaninom, a zakonitost koja dopušta ovo istočnoevropsko čudo na području ljudskih prava nagrižena je zvaničnicima koji ne ulažu ni minimalan napor da se s doslednošću nose sa hipokrizijom koju drže za napredni, evropski standard. Ako bude sreće, niko to neće ni opaziti. Čak ni mi sami.